

Securityism and Restriction of the Right of the Accused to Defend in Economic Crimes (Challenges and Solutions)

Anhita Seifi*

Assistant Professor of International Law; Department of Women's Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Jebraeil Nozohour

PhD Student of Criminal Law and Criminology of Islamic Azad University. Ardebil, Iran.

Abstract

Economic crimes are one of the major challenges of societies at the national and international levels and have devastating effects on the economic order and security of countries. The security of some economic crimes based on jurisprudential views and hostile discourse towards macroeconomic criminals and the globalization of some new forms of these crimes have led to the use of security-oriented strategies in the process of prosecuting economic crimes in Iran. This study intends to analyze the effects of security-oriented approaches and the challenges they face in teaching economic crimes in the Iranian legal system through descriptive and analytical methods. The findings of this study show that the country's judicial system does not have the necessary coherence in this regard. Applying a security-oriented approach in responding to the perpetrators of these crimes has led to its confrontation with the global model of fair trial and deviation from its standards and has limited the right of defendants to defend themselves. Extreme securityism is corrupt in the long run, regardless of human rights standards. It requires the existence of a coherent and differential criminal policy, especially in the procedure of these crimes in the organization and the trial, and attention to professionalism in all its dimensions. Economic crimes are one of the major challenges of societies at the national and international levels and have devastating effects on the economic order and security of countries. The security of some economic crimes based on jurisprudential views and hostile discourse towards macroeconomic criminals and the globalization of some new forms of these crimes have led to the use of security-oriented strategies in the process of prosecuting economic crimes in Iran. This study intends to analyze the effects of security-oriented approaches and the challenges they face in teaching

* Corresponding Author: a.seifi@atu.ac.ir

How to Cite: Seifi, A., & Nozohour, J. (2023). Securityism and Restriction of the Right of the Accused to Defend in Economic Crimes (Challenges and Solutions). *Journal of Criminal Law Research*, 12(44), 53-88. doi: 10.22054/jclr.2024.66132.2448

economic crimes in the Iranian legal system through descriptive and analytical methods. The findings of this study show that the country's judicial system does not have the necessary coherence in this regard. Applying a security-oriented approach in responding to the perpetrators of these crimes has led to its confrontation with the global model of fair trial and deviation from its standards and has limited the right of defendants to defend themselves. Extreme securityism is corrupt in the long run, regardless of human rights standards. It requires the existence of a coherent and differential criminal policy, especially in the procedure of these crimes in the organization and the trial, and attention to professionalism in all its dimensions. Economic crimes are one of the major challenges of societies at the national and international levels and have devastating effects on the economic order and security of countries. The security of some economic crimes based on jurisprudential views and hostile discourse towards macroeconomic criminals and the globalization of some new forms of these crimes have led to the use of security-oriented strategies in the process of prosecuting economic crimes in Iran. This study intends to analyze the effects of security-oriented approaches and the challenges they face in teaching economic crimes in the Iranian legal system through descriptive and analytical methods. The findings of this study show that the country's judicial system does not have the necessary coherence in this regard. Applying a security-oriented approach in responding to the perpetrators of these crimes has led to its confrontation with the global model of fair trial and deviation from its standards and has limited the right of defendants to defend themselves. Extreme securityism is corrupt in the long run, regardless of human rights standards. It requires the existence of a coherent and differential criminal policy, especially in the procedure of these crimes in the organization and the trial, and attention to professionalism in all its dimensions. Economic crimes are one of the major challenges of societies at the national and international levels and have devastating effects on the economic order and security of countries. The security of some economic crimes based on jurisprudential views and hostile discourse towards macroeconomic criminals and the globalization of some new forms of these crimes have led to the use of security-oriented strategies in the process of prosecuting economic crimes in Iran. This study intends to analyze the effects of security-oriented approaches and the challenges they face in teaching economic crimes in the Iranian legal system through descriptive and analytical methods. The findings of this study show that the country's judicial system does not have the necessary coherence in this regard. Applying a security-oriented approach in responding to the perpetrators of these crimes has led to its confrontation with the global model of fair trial and deviation from its standards and has limited the right of defendants to defend themselves. Extreme securityism is corrupt in the long run, regardless of human rights

[55] Securityism and Restriction of the Right of...; Seifi & Nozohour

standards. It requires the existence of a coherent and differential criminal policy, especially in the procedure of these crimes in the organization and the trial, and attention to professionalism in all its dimensions.

Keywords: Crimes, Criminal Policy, Security, Criminal Procedure, Right of Defense of the Accused.

امنیت گرایي و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی (چالش‌ها و راهکارها)

آناهیتا سیفی* استادیار حقوق بین‌الملل، گروه مطالعات زنان، دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.

جبرائیل نوظهور دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی اردبیل، اردبیل، ایران.

چکیده

رویکرد امنیتی به برخی از جرایم اقتصادی (قاچاق عمده و کلان ارز، پولشویی، اختلال در نظام اقتصادی از طریق قبول سپرده‌ی اشخاص و اختلال در نظام پولی و بانکی، تبانی در معاملات دولتی و...) بر اساس دیدگاه‌های فقهی و گفتمان دشمن محور نسبت به بزهکاران اقتصادی کلان موجب بهره‌گیری سیاست جنایی از راهبردهای امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری در قبال برخی از جرایم اقتصادی شده است، که به نظر می‌رسد با فنی و تخصصی شدن بزهکاری اقتصادی رسیدگی کیفری بر مبنای رویکرد امنیتی، راهبردی مقطعی و زود بازده بوده و در دراز مدت نمی‌تواند چندان کارساز باشد و موفقیت در این زمینه مستلزم کاربست تدابیر ویژه در افتراقی‌سازی آیین دادرسی جرایم اقتصادی در تمامی ابعاد آن می‌باشد. این پژوهش کاربردی و با روش توصیفی و تحلیلی به واکاوی مهمترین جلوه‌های رویکرد امنیت‌گرا در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی با تکیه بر رویه‌ی قضایی حاکم و چالش‌ها و پیامدهای این راهبرد پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که بکارگیری رویکرد امنیت‌گرا در نحوه‌ی پاسخ‌گزینی و پاسخ‌دهی در قبال بزهکاری اقتصادی کلان موجب عدول از موازین حاکم بر دادرسی منصفانه و تحدید حق دفاع متهمان گردیده و آیین دادرسی کیفری ایران در حوزه‌ی جرایم اقتصادی از انسجام کافی و لازم برخوردار نمی‌باشد. فقدان تخصص و تخصص‌گرایی در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی حلقه‌ی مفقوده و مهم، در رسیدن به یک الگوی مطلوب در دادرسی این جرایم محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: جرایم اقتصادی، سیاست جنایی، امنیت‌گرایی، آیین دادرسی کیفری افتراقی، حق دفاع متهم.

مقدمه

حق بر امنیت امروزه یکی از حقوق بنیادین مردم محسوب می‌شود و اگرچه در منشور بین‌المللی حقوق بشر یا در قوانین اساسی کشورها ماده یا اصلی صراحتاً به آن اختصاص داده نشده است لیکن تضمین آن از تکالیف بدیهی دولت‌ها به حساب می‌آید (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۲: ۱۱). در این میان امنیت اقتصادی به عنوان یکی از جلوه‌های مهم امنیت و از شاخصه‌های اصلی در توسعه‌یافتگی کشورها تلقی می‌شود که در همه‌ی سطوح ملی و بین‌المللی توجه سیاست‌گذاران حوزه‌ی امنیت را به خود جلب نموده است. این وجه از امنیت در بستر جهانی شدن ابعاد و ویژگی‌های تازه‌ای یافته است. امروزه اهمیت امنیت اقتصادی از امنیت نظامی و سیاسی بیشتر بوده و تامین آن، به یکی از مهمترین اولویت‌های حکومت‌ها تبدیل شده و به دلیل قابلیت آسیب‌رسانی وسیع جرایم اقتصادی^۱ موجودیت نظام سیاسی کشورها را با چالش‌های عدیده‌ای روبرو کرده است.

نوع ایدئولوژی و اهداف حاکم بر هر نظام سیاسی در اتخاذ رویکردهای مختلف در آیین دادرسی کیفری تأثیر بسزایی دارد. تا جایی که تغییرات مقطعی و کوتاه مدت در اهداف مورد نظر موجب تغییر کامل در الگوی حاکم بر دادرسی این جرایم می‌گردد. رویه‌های دادرسی بر مبنای شاخصه‌های نظام موجود در آیین دادرسی کیفری اعم از اتهامی، تفتیشی و مختلط شکل نمی‌گیرد بلکه بر مبنای اهداف نظام سیاسی در توجه به دو مولفه‌ی قدرت و آزادی به عنوان رویکردهای مدیریتی سامان‌دهی می‌شود (دبیرزاده، ۱۳۹۸: ۲۵). در همین راستا بسیاری از سیاست‌گذاران سیاست جنایی کشورها به این نتیجه رسیده اند که صرف

---

۱. جرایم اقتصادی به قدری متنوع و پویا هستند که تاکنون اجماعی میان اندیشمندان حقوقی برای تعریف و تعیین مصادیق آن حاصل نشده است. برخی از نویسندگان معتقدند جرایم اقتصادی را مجموعه رفتارهایی دانسته اند که کارکرد، الزامات و نظم نهادها و فرآیندهای نظام اقتصادی را دچار اختلال اساسی می‌کنند (مهرا و حسنی، ۱۳۹۴: ۵۲). در تعریفی دیگر، جرم اقتصادی اعمال غیرقانونی ارتکاب یافته در قلمرو فعالیت‌های حرفه‌ای به منظور کسب امتیازات اقتصادی دانسته شده و شامل فرار از مالیات و اشکال مختلف تقلب است (Skogh and siogren, 2004: 1-2). و جرایم اقتصادی اعمال ممنوعه‌ای هستند که به منافع اقتصادی مورد حمایت جامعه صدمه وارد کرده و آنها را به خطر می‌اندازند (Tiedeman, 1976: 2). برخی نیز جرایم اقتصادی را از نتایج فساد مالی می‌دانند (Kofere, kale: 2012: 3) و این جرایم به جای جرم یقه‌سفیدی نیز به کار برده می‌شود (Saris, 2015: 3).

بکارگیری راهبردهای یکسان در فرآیند دادرسی کیفری جرایم اقتصادی، کارآمدی چندانی ندارد و موفقیت در این زمینه، مستلزم اتخاذ کاربست‌های افتراقی می‌باشد که این تغییر رویکرد در برخی از موارد منجر به اتخاذ سیاست جنایی امنیت‌گرا شده است.

رویکرد امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری در تقابل با رویکرد عدالت‌محوری قرار دارد. برخی از حقوقدانان، امنیت‌گرایی را مبتنی کردن قواعد و مقررات حقوق کیفری بر حاکمیت امنیت اگرچه به قیمت شکسته شدن عدالت و نگذاشتن پایه‌ی احقاق حق بر مساوات و عدم توجه به حقوق متهم تمام شود و در اصطلاح حقوقی، به فدا کردن برخی از حقوق متهمان و مجرمان به منظور حاکمیت امنیت دانسته شده است. (آشوری و مندنی، ۱۳۹۷: ۱۸۸). به دنبال چنین رویکردی، در این مسیر برای رسیدن به اهداف، وسیله توجیه شده و کرامت انسانی و نظام حقوق بشری به عنوان آرمان بزرگ انسانی با چالش‌های اساسی روبرو گردیده است (میرخلیلی و دیگران، ۱۳۹۹: ۹۹).

در سال‌های اخیر آیین دادرسی کیفری حاکم بر بزهکاری اقتصادی ایران، بدون توجه بر کارایی مختلف الگوهای فرآیند کیفری و هماهنگی بین آن‌ها در مسیر پاسخ‌گزینی و پاسخ‌دهی به این پدیده از اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا و دشمن‌مدار چندان بیگانه نبوده (نشاسته‌ریز، ۱۴۰۰: ۲۲۱) و به سمت الگوی دادرسی کنترل‌ی سخت‌گیرانه حرکت نموده است. با افزایش شمار پرونده‌های کیفری در دادسراها و دادگاه‌ها در کنار روند فزاینده‌ی بزهکاری و جرایم اقتصادی توجه سیاست‌گذاری کیفری را به این حقیقت معطوف داشته که شیوه‌های قانونی موجود توان حل و فصل مشکلات و اقناع شهروندان را نداشته و حتی در زمینه‌ی کنترل بزهکاری اقتصادی نیز ناکارآمد هستند (رستمی، ۱۴۰۱). اگرچه اصلاح

---

۱. در اواخر قرن بیستم و با اعلام شکست سیاست‌های اصلاح و درمان از طرف برخی از جرم‌شناسان مانند مارتینسون، در تحقیقات خود صراحتاً اعلام نمودند که تلاش‌های بازپرورانه تاکنون اثر قابل ملاحظه‌ای در کاهش جرایم نداشته است (Martison, 1974: 24). از سوی دیگر، با افزایش جرایم و تغییر ماهیت جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی و گسترش اقدامات تروریستی در دنیا و فراگیر شدن احساس ترس شدید برآمده از این جرایم در جوامع غربی و تهدید صلح و امنیت جهانی، اندیشه‌های سزادهی و سخت‌گیرانه‌ی کیفری در پاسخ به بزهکاری مجدداً احیا گردیده است و به دنبال آن رویکردها و سیاست‌های جدیدی در سیاست جنایی برخی از کشورها در جهت مقابله با بزهکاران دارای حالت خطرناک، جهت تأمین احساس امنیت در بین شهروندان اتخاذ گردیده که از آن به امنیت‌گرایی تعبیر می‌شود.

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۵۹ |

قانون ضرورت دارد ولی با توجه بر طولانی بودن فرایند قانونگذاری، سیاست‌گذاران سیاست جنایی قضایی چاره‌ی کار را در توسل به راهبردهای فراتقنینی دانسته و با توسل به آیین دادرسی کیفری آیین‌نامه‌محور در صدد رسیدگی و پاسخ‌دهی به جرایم اقتصادی برآمده اند. در پی آن در مرداد ماه ۱۳۹۷، رئیس وقت قوه‌ی قضائیه با اعلام جنگ اقتصادی علیه اخلال‌گران و مفسدان اقتصادی و ضرورت برخورد قاطع و سریع با آنان در چارچوب قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور ۱۳۶۹/۹/۱۹ و ماده‌ی ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، از مقام معظم رهبری درخواست استجازه نمود و رهبری نیز ضمن موافقت با درخواست مزبور رسیدگی سریع و عادلانه و اتقان احکام صادره را خواستار شدند و در اجرای بند ۱۱ استجازه، آیین‌نامه‌ی اجرایی آن در تاریخ ۱۳۹۷/۰۸/۲۳ توسط قوه‌ی قضائیه تدوین و ابلاغ گردید (رستمی، ۱۴۰۱: ۳۸).

مطالعه در زمینه‌ها و بسترهای ظهور رویکرد امنیت‌گرا، در آیین دادرسی کیفری حاکم بر جرایم اقتصادی در ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. عوامل متعددی در نفوذ رویکرد امنیت‌مدار مؤثر بوده است. یکی از مهمترین دلایل را می‌توان در سیاسی شدن واکنش به بزهکاری اقتصادی و تاثیرپذیری سیاست کیفری ایران از الگوی حقوق کیفری دشمن‌مدار در فرآیند دادرسی و پاسخ‌گذاری کیفری در قبال مرتکبان این جرایم دانست. «یاا کوبس» حقوقدان آلمانی میان «حقوق کیفری شهروندان» و «حقوق کیفری دشمنان» قائل به تمییز شده و معتقد است به طور استثنایی و در شرایط خاص توسل به حقوق کیفری دشمن‌مدار مشروع است (توحیدخانه صدر، ۱۳۸۸: ۴۸۱). مذاقه در تعابیر به کارگرفته شده در درخواست استجازه‌ی رئیس وقت قوه‌ی قضائیه حاکی از وجود جنگ اقتصادی شدید در کشور و لزوم برخورد سرکوب‌گرایانه با بزهکاری اقتصادی به عنوان دشمنان جامعه و اعلان جنگ علیه آن‌ها در راستای عبور از محدودیت‌های حقوق کیفری و بهره‌برداری از امتیازهای حقوق جنگ است. این رویه تبدیل به یک سیاست در گفتمان متولیان سیاست جنایی قضایی گردیده و متعاقب آن آیین دادرسی کیفری این جرایم تا حدود زیادی خاص شده است.

دلایل اقتصادی نیز در اتخاذ رویکرد امنیت‌مدار در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی مؤثر می‌باشد. بطور کلی بحران‌های اقتصادی در سیاست‌گذاری‌های عدالت کیفری مؤثر هستند. در راستای شکست دولت رفاه، وقوع بحران‌های اقتصادی، سیاست‌های عدالت کیفری، مبانی و اهداف آن دچار تحول شدند و نوع نگرش به مجرم و واکنش مناسب به آن تغییر کرده است. همگام با تسلط دیدگاه‌های نولیبرال در عرصه‌ی سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، کیفر نیز از اهداف اصلاحی خود دور و به عنوان ابزاری کنترل‌کننده به کار گرفته شده است. (طاهری، ۱۳۹۲: ۶۵).

احساس ترس از بزهکاری اقتصادی عامل دیگری در اتخاذ رویکرد سختگیرانه می‌باشد به طوری که با افزایش جرایم اقتصادی و پیامدهای ناگوار آن موجب ترس و نگرانی در مردم گردیده و برخورد سخت‌گیرانه با بزهکاران اقتصادی به یکی از مهمترین مطالبات مردم از قوه‌ی قضائیه تبدیل گردیده است. بعضاً نگرش عموم در زمینه‌ی جرایم اقتصادی بیش از آنکه متأثر از وقوع این جرایم باشد ناشی از بازنمایی رسانه‌ای آن‌ها می‌باشد. رسانه‌های خبری با ناکارآمد جلوه دادن نظام عدالت کیفری در مبارزه با بزهکاری اقتصادی بر نگرانی‌های مردم افزوده و موجب افزایش فشار افکار عمومی بر متولیان سیاست جنایی کشور گردیده تا در زمینه‌ی کنترل بزهکاری اقتصادی و کاهش احساس ناامنی اقتصادی با بکارگیری رویکردهای امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری این جرایم به مقابله با این پدیده پردازند. پژوهش حاضر با تحلیل محتوایی برخی از آراء صادره از محاکم ویژه‌ی اقتصادی، چرایی اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی و آثار و پیامدهای آن را به صورت عملی مورد واکاوی قرار داده است. نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای در پی پاسخ به این سؤال است که آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی در ایران تا چه میزان تحت تأثیر سیاست جنایی امنیت‌گرا قرار گرفته است؟ اتخاذ این رویکرد چه چالش‌ها و پیامدهایی را به دنبال داشته است؟ این پژوهش در دو بخش سازمان‌دهی شده است. در قسمت اول مهمترین جلوه‌های سیاست جنایی امنیت‌گرا مورد تحلیل قرار گرفته است. و در قسمت دوم نیز به مهمترین پیامدهای اتخاذ رویکرد مزبور در آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی خواهیم پرداخت.

۱. جلوه‌های سیاست جنایی امنیت‌مدار در آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی

در ایران

وقتی صحبت از جلوه‌های سیاست جنایی امنیت‌مدار، در حوزه آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی می‌شود منظور شناسایی تاسیسات حقوقی است که متأثر از تلاش حاکمیت برای تامین حداکثری امنیت اقتصادی که آستن مفاهیم و کاربست‌های سختگیرانه و غیر معمول در فرآیند دادرسی این جرایم است که در شرایط عادی این راهبردها چندان محل نزاع و قابل دفاع نمی‌باشد. حاکمیت رویکردهای امنیت‌مدار و غلبه‌ی مفاهیمی همچون حفظ نظم عمومی و امنیت اقتصادی بر حقوق و آزادی‌های فردی، جلوه‌های متعددی در حقوق شکلی دارد. در مبحث ذیل با تکیه بر رویه‌ی قضایی موجود و بدون تفکیک بین مراحل مختلف دادرسی کیفری، مهمترین جلوه‌های رویکرد امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری بزهکاری اقتصادی در ایران را مورد تحلیل قرار خواهیم داد.

۱-۱. بکارگیری ضابطین امنیتی

ضابطان دادگستری به عنوان یکی از مهمترین کنشگران رسمی مؤثر در عدالت کیفری در حوزه‌ی کشف و تعقیب جرایم اقتصادی نقش ایفا می‌کنند. اغلب بزهکاران این جرایم برخوردار از تخصص‌های ویژه در مسائل اقتصادی بوده و پیچیدگی‌های جرایم اقتصادی و رؤیت ناپذیری این جرایم که در بستر فعالیت‌های تجاری و با حضور قانونی مرتکبان در صحنه جرم ارتکاب می‌یابد (CroaII, 1999: 35) بر دشواری‌های کشف و تعقیب جرایم مزبور افزوده است. در برخی از نظام‌های حقوقی پیشرفته‌ی دنیا، از پلیس تخصصی استفاده می‌شود. به عنوان مثال در کشور فرانسه، پلیس قضایی شامل دو بخش است: ۱- ادارات مرکزی که صلاحیت اقدام در سراسر کشور را داشته و برخورد با انواع جرایم سازمان‌یافته و بزهکاران اقتصادی و مالی عمدتاً بر عهده‌ی این اداره است و کارکنان آن مختص و آموزش‌های لازم را دیده‌اند و از تجربه‌ی کافی در مبارزه با جرایم اقتصادی نیز برخوردارند. ۲- ادارات پلیس منطقه‌ای که ضمن هماهنگی با یکدیگر و ادارات مرکزی به صورت تخصصی صلاحیت رسیدگی به جرایم مزبور را دارند (خدائیان چگینی، ۱۳۹۱: ۱۵۰).

علی‌رغم گسترش روز افزون جرایم اقتصادی در ایران و بالا بودن رقم سیاه این جرایم، لزوم بکارگیری ضابطان تخصصی همواره مغفول مانده است و سیاست جنایی تقنینی در این زمینه با خلاءهای متعددی روبرو می‌باشد، به نحوی که مطابق با بند «ب» ماده‌ی ۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، در کنار ضابطان عام (نیروی انتظامی) در حوزه‌ی کشف، تعقیب، تحقیق و پیشگیری از جرایم اقتصادی از ضابطان ویژه‌ی امنیتی نیز نام برده شده است.

در مواردی تمام یا برخی از وظایف ضابطان عام به آن‌ها محول شده و به موازات توسعه‌ی رویکردهای امنیت‌گرا اختیارات گسترده‌ای نیز دارند. در حالی که در الگوهای آیین‌مدار، که حمایت از متهم با وضع قوانین محدودکننده‌ی ضابطان همراه است، پلیس بیش از سایر کنشگران در معرض نقض تضمین‌های حقوقی و قضایی شهروندان قرار دارد. بنابراین، زمانی که سخن از پلیس شهروندمدار به میان می‌آید ناظر بر نیرویی است که با کسب مهارت‌های فنی و آموزش‌های حقوقی به وظایف خود به عنوان پلیس آگاه بوده و از سوی دیگر آموزش‌های مرتبط با حقوق شهروندی و کرامت‌مداری را دیده باشد (غلامی زرینی، غلامی، ۱۳۹۰: ۱۰۸). با ملاحظه‌ی احکام صادره از دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی گزارش ضابطان امنیتی یکی از مبانی اصلی در صدور حکم محکومیت برای بزهکاران اقتصادی قرار گرفته که بعضاً این گزارش‌ها به صورت بسیار کلی مورد استناد قرار می‌گیرد. به عنوان مثال شعبه‌ی دوم دادگاه ویژه‌ی رسیدگی به جرایم اقتصادی طی دادنامه‌ی ۱ شماره‌ی ۱۴۰۱۶۸۳۹۰۰۰۲۳۹۲۳۲۳ مورخ ۱۴۰۱/۰۲/۲۸ متهم آقای الف را از بابت اتهام اخلال در نظام اقتصادی کشور به طور عمده از طریق وصول وجوه کلان به صورت قبول سپرده اشخاص به تحمل ۲۰ سال حبس تعزیری و ۷۴ ضربه‌ی شلاق تعزیری و پرداخت جزای نقدی محکوم نموده است. گزارش‌های متعدد ضابط امنیتی یکی از دلایل اصلی در محکومیت متهم موصوف می‌باشد ولی در خصوص کم و کیف این گزارش‌ها مبنی بر توجه اتهام به متهم استدلالی از جانب دادگاه وجود ندارد و فقط به صورت کلی به آن استناد گردیده است.

---

۱. جهت مطالعه‌ی متن دادنامه‌های استنادی به پایگاه اینترنتی مجتمع تخصصی دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی در تهران به نشانی زیر رجوع شود: <https://eghtesadi.eadl.ir>

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۶۳ |

شعبه‌ی اول دادگاه ویژه‌ی اقتصادی مطابق دادنامه‌ی شماره‌ی ۹۸۰۹۹۷۷۸۰۷۱۰۰۰۵۵ مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۳ متهم آقای ب را از بابت اتهامات مشارکت در اخلال در نظام ارزی به صورت عمدۀ از طریق تسهیل وقوع جرم از طریق در اختیار قرار دادن حساب‌های خود و جابجایی وجوه مربوط و مشارکت در اخلال در نظام ارزی به صورت عمدۀ از طریق خرید و فروش غیر قانونی ارز بدون مجوز بانک مرکزی، به تحمل دو فقره ۲۰ سال حبس تعزیری محکوم نموده است. یکی از عمدۀ دلایل اتهامی، گزارش ضابطان مبنی بر اینکه متهم با دریافت مبالغی در قالب ریال و یا ارز از طریق ارتباط با افراد ذی نفوذ با علم و آگاهی از منشأ برخی وجوه واریزی به حساب وی، مبادرت به گردش مالی این مبالغ در حساب‌های مختلف با مداخله در بازار ارز و املاک کرده و با تبدیل پول‌های ناشی از رشوه به ارز اقدام به پولشویی نموده است. بزه پولشویی بسیار پیچیده می‌باشد و گزارش‌های ضابطان امنیتی در این پرونده‌ها حکایت از غلبه‌ی دیدگاه‌های امنیت‌گرا بر تخصص‌گرایی دارد و نمی‌تواند راهبردی کارآمد در فرآیند کشف و تعقیب بزهکاران اقتصادی باشد (نیازپور، ۱۳۹۸: ۳۹). آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی هر چند مترقی و کارآمد باشد زمانی در مقابله با بزهکاری اقتصادی مؤثر خواهد بود که ضابطان نیز تخصص‌های لازم را داشته باشند. عدم بکارگیری ضابطان متخصص در حوزه‌ی کشف و تحقیق در جرایم اقتصادی در عمل موجب تحدید حق دفاع متهم در مراحل آغازین تحقیقات مقدماتی این جرایم می‌گردد، در حالی که می‌بایست با تنظیم دستورالعمل‌هایی در جهت به روز کردن آموزش‌های تخصصی برای ضابطان در این حوزه اقدام لازم انجام گیرد.

۲-۱. ایجاد و توسعه‌ی صلاحیت‌های محاکم اختصاصی

ایجاد محاکم اختصاصی و توسعه‌ی صلاحیت‌های آن از مهمترین جلوه‌های حاکمیت رویکرد امنیت‌مدار در حقوق شکلی محسوب می‌شود. دادگاه‌های اختصاصی مراجعی هستند که صلاحیت رسیدگی به برخی از جرایم، در محدوده‌ی قانون را دارند. البته ایجاد دادگاه‌های اختصاصی مورد انتقاد برخی از حقوقدانان قرار گرفته است. مهمترین ویژگی این محاکم، ایجاد محدودیت در حق دفاع متهم از طریق برگزاری محاکمه به صورت غیر علنی

یا ممانعت از برخورداری متهم از حق داشتن وکیل است (خالقی، ۱۴۰۱: ۶۳). اما بعضاً شخصیت خاص متهم، نوع جرم، پیچیدگی و پیامدهای آن، موجب تشکیل دادگاه‌های اختصاصی در سیستم قضایی می‌شود. یکی از مهمترین محاکم اختصاصی در ایران، دادگاه انقلاب می‌باشد که پس از انقلاب ۵۷ بر اساس رویکردهای امنیت‌مدار ایجاد شد و به مرور زمان توسعه یافته است. مطابق با ماده‌ی ۳۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و قوانین خاص، این دادگاه‌ها صلاحیت رسیدگی به برخی از جرایم مهم را دارند. البته تشکیل محاکم اختصاصی محدود به حقوق ایران نیست و در برخی از کشورها نیز این محاکم وجود دارند. در آمریکا، پس از حملات ۱۱ سپتامبر، با تصویب قانون مهین‌پرستی و اصلاحات آن در سال ۲۰۰۶، حیطه‌ی اختیارات و صلاحیت دادگاه‌های نظامی افزایش یافت و موجب اختصاص برخی از شعب این محاکم جهت رسیدگی به جرایم تروریستی و علیه امنیت کشور شد. این محاکم تابع اصول و ضوابط خاصی مانند امکان صدور مجازات اعدام برای مرتکبان اصلی، توسل به بازداشت موقت و ... بوده که این موارد حکایت از رویکرد امنیت‌مدار در قبال این جرایم دارد (برنجی اردستانی، ۱۳۸۹: ۴۹). در نظام حقوقی ایران در خصوص برخی از جرایم اقتصادی دادگاه انقلاب به عنوان مرجع قضایی اختصاصی صلاحیت رسیدگی دارد. از جمله، طبق تبصره‌ی ۶ ماده‌ی ۲ قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی ۱۳۶۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی و ماده‌ی ۴۴ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در رسیدگی به جرایم قاچاق کالا و ارز، قاچاق حرفه‌ای سازمان‌یافته، قاچاق کالاهای ممنوع و قاچاق کالا و ارز مستلزم حبس یا انفصال از خدمات دولتی و از طرفی به موجب استجازه‌ی سال ۱۳۹۷ و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن، شعبی از دادگاه‌های انقلاب در تهران و برخی از مراکز استان‌ها صلاحیت رسیدگی به برخی از مفاسد و جرایم اقتصادی را دارند.

وجود محاکم اختصاصی در نظام عدالت کیفری ایران برای این جرایم محل اختلاف می‌باشد. برخی معتقدند که برخلاف حقوق فرانسه، در سیاست کیفری ایران، به ویژه از منظر حقوق شکلی، رویکرد منسجم و منظمی نداشته و رژیم افتراقی برای مبارزه با این جرایم در نظر گرفته نشده است و با وجود تصریح به «داسرای ویژه‌ی جرایم اقتصادی» در ماده‌ی ۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری که در ماهیت تخصصی است و صلاحیت ذاتی ندارد، دادگاه

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۶۵ |

اختصاصی برای این جرایم پیش‌بینی نشده است (ایمانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۸۱). ولی در رویه‌ی قضایی برخی از شعب دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی را جزو محاکم اختصاصی تلقی نموده‌اند، از جمله شعبه‌ی ۳ دادگاه ویژه‌ی رسیدگی به جرایم اقتصادی تهران که طی دادنامه‌ی شماره‌ی ۹۸۰۹۹۷۷۸۰۷۳۰۰۰۸ مورخ ۱۳۹۸/۰۲/۲۳، ایراد و کلاهی متهم آقای پ، در عدم صلاحیت ذاتی دادگاه‌های ویژه‌ی رسیدگی به پرونده‌های اخلاک‌گران و مفسدان اقتصادی به استناد رأی وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۷۰۴ مورخه ۱۳۸۶/۰۷/۲۴ هیئت عمومی دیوان عالی کشور مبنی بر اینکه قانونگذار صلاحیت رسیدگی به تمامی جرایم منجر به اخلاک در نظام اقتصادی کشور در قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور را بر عهده‌ی محاکم انقلاب قرار نداده مورد پذیرش قرار نداد و چنین استلال نمود که وجود پاره‌ای از مصالح اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی موجب ایجاد مراجع قضایی اختصاصی گردیده و تا زمانی که تأمین این مصالح، صرفاً از طریق مراجع قضایی اختصاصی ضرورت داشته باشد، این مراجع باقی خواهند ماند. از این رو، محاکم ویژه‌ی رسیدگی به جرایم اخلاک‌گران و مفسدان اقتصادی جزو محاکم اختصاصی محسوب می‌گردد که بنا به حکم حکومتی و ولایی رهبری تشکیل یافته و از صلاحیت ذاتی و محلی و نسبی و کشوری در رسیدگی به پرونده‌های اخلاک‌گران و مفسدان اقتصادی برخوردار می‌باشد.

به نظر می‌رسد رویکرد قانونگذار در این زمینه متفاوت می‌باشد. از یک طرف مستند به ماده‌ی ۱۰۹ و بند «ر» ماده‌ی ۳۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، اخلاک در نظام اقتصادی را جرم اقتصادی تلقی کرده و محاکم عمومی را صالح در رسیدگی دانسته و از سوی دیگر، چنانچه رفتار مرتکب مشمول ماده‌ی ۲ قانون اخلاک‌گران در نظام اقتصادی و یا ماده‌ی ۲۸۶ ق.م.ا باشد دادگاه انقلاب صلاحیت رسیدگی یافته است. با نگاهی به جرایمی که به موجب بند «الف» تا «ب» ماده‌ی ۳۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری در صلاحیت دادگاه انقلاب قرار گرفته و عمدتاً شامل جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور می‌شود و اختصاص شعبی از این محاکم جهت رسیدگی به برخی از جرایم اقتصادی کلان، می‌توان به این نتیجه رسید که آیین دادرسی کیفری ناظر بر بزهکاری اقتصادی در نظام حقوقی ایران از این جهت نیز تحت تأثیر رویکرد امنیت‌گرا قرار گرفته است.

۱-۳. انقلاب در بار اثبات دعوا

از جلوه‌های دیگر رویکرد امنیت‌گرایی، در فرآیند رسیدگی جرایم اقتصادی، افتراقی شدن اصول حاکم بر ادله‌ی اثبات و طریق تحصیل دلیل می‌باشد. به دنبال جهانی شدن برخی از جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی مانند پولشویی که پیامدهای مخربی بر امنیت اقتصادی کشورها داشته و اغلب توسط بزهکاران حرفه‌ای و خطرناک در قالب گروه‌های مجرمانه‌ی منسجم و سازمان‌یافته ارتکاب می‌یابند و با توجه بر پیچیدگی روابط گروه‌های مجرمانه و دشواری کشف و تعقیب مرتکبان این جرایم و ناتوانی نظام عدالت کیفری در کنترل و نظارت بر جرایم سازمان‌یافته باز تولید شده است (تدین، باقری نژاد، ۱۳۹۰: ۲۳۵). در جرایم اقتصادی جهت حفظ امنیت اقتصادی، منافع جامعه بر حقوق فردی ترجیح داده می‌شود و با تعدیل اصل برائت از طریق معکوس کردن بار اثبات دلیل اقدام به مقابله با بزهکارای اقتصادی می‌نمایند و بار اثبات اتهام که در شرایط عادی بر عهده‌ی دادستان است متحول می‌گردد که از آن به اصل تقدم اماره‌ی مجرمیت بر اصل برائت یاد می‌شود. معکوس‌سازی بار اثبات دلیل، یا به عبارت دیگر، تبدیل بار اثبات دعوا به عنوان استثنایی بر یکی از آثار اصل برائت در چهارچوب یکی از سازکارهای ایجاد تعادل میان دو مقوله‌ی حقوق شهروندی و امنیت عمومی موجب دگرگونی بار اثبات دلیل در حقوق کیفری شکلی شده که تا حد زیادی تحت تاثیر سیاست بر عدالت صورت می‌گیرد (آقایی جنت مکان، ۱۳۹۶: ۷۴).

رویکرد سخت‌گیرانه در معکوس نمودن بار اثبات دلیل یکی از ویژگی‌های مهم در نظام کنترل جرم می‌باشد که بر مبنای دیدگاه امنیت‌مدار در قبال جرایم اقتصادی صورت می‌گیرد. با اعمال آن در فرآیند دادرسی کیفری، از برخی تضمینات حاکم بر دادرسی منصفانه عدول شده و یا این تضمینات با محدودیت‌هایی مواجه گردیده است. هر چند این تغییر نگرش به معنای سلب کامل حقوق و آزادی‌های مشروع شهروندان نیست. چالشی که در زمینه‌ی معکوس شدن بار اثبات دلیل در جرایم اقتصادی وجود دارد مربوط به دامنه‌ی شمول این اصل می‌باشد. برخی اعتقاد دارند که در این جرایم، اصل برائت به حمایت از حقوق متهمان می‌پردازد و آن‌ها را در موقعیت برتری در مقابل دادستان قرار داده و کفه‌ی ترازوی عدالت

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۶۷

به نفع متهمان جرایم اقتصادی سنگین‌تر بوده و اصل تساوی سلاح‌ها را به ضرر مقام تعقیب نقض می‌کند. از این رو، برای برقراری توازن میان دادستان و متهم و برقراری اصل تساوی سلاح‌ها در جرایم اقتصادی باید از اصل براءت عدول شود (شریفی و شیدائیان، ۱۳۹۶: ۱۵۵). اما به نظر می‌رسد که معکوس نمودن بار اثبات دلیل در جرایم مورد اشاره، به معنای نقض فرض بی‌گناهی نیست بلکه در این شیوه، اصل براءت تحدید می‌شود و تنها یکی از آثار متعدد اصل مزبور مورد تهدید قرار می‌گیرد و مبنای اصلی تقدم اماره‌ی مجرمیت بر اصل براءت در جرایم اقتصادی حمایت از مصالح عمومی و امنیت اقتصادی در مقابل حقوق فردی متهمان در جهت تسهیل اثبات جرم و کسب دلیل بوده و اعمال آن می‌بایست مستند بر قانون و امری استثنایی، محدود به جرایم مهم و پیچیده اقتصادی شود. به نظر حاکمیت رویکرد امنیت‌گرا بر آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی در باب دگرگون نمودن تحصیل دلیل نباید مانع از رعایت موازین دادرسی منصفانه در فرآیند دادرسی گردد. این موازین جزو حقوق غیر قابل نقض متهم محسوب شده و همواره لازم است که متولیان نظام عدالت کیفری در ایران به دنبال تعادل میان مصالح جامعه به عنوان متضرر از جرم و حقوق متهم به عنوان مظنون به ارتکاب جرم، با تأکید بر اصل تساوی سلاح‌ها باشند.

۴-۱. شتاب‌دهی در فرآیند دادرسی

دقت و کیفیت در فرآیند دادرسی از اهمیت خاصی برخوردار است ولی در کنار آن، اصل رسیدگی به اتهام در مدت زمان معقول، خود یکی از مصادیق دقیق اجرای اصل براءت می‌باشد. زیرا منطقی و مناسب به نظر می‌رسد که بی‌گناهی یا محکومیت متهم به سرعت مشخص شود (آقایی جنت مکان، ۱۳۹۶: ۱۲۲). رعایت مهلت معقول در سرتاسر فرآیند رسیدگی کیفری یکی از بنیادی‌ترین حقوق دفاعی متهمان است و بر ضرورت تسریع معقول در فرآیند دادرسی در معیت دقت حداکثری تأکید می‌کند، که لازمه‌ی تحقق دادرسی عادلانه و غایت مطلوب محاکمات کیفری است. اجرای عدالت در مدت معقول از اصول اساسی دادرسی کیفری محسوب می‌شود (وطنی، نرگسیان، ۱۳۹۷: ۲۶۳) و در اسناد بین‌المللی حقوق بشری نیز بر لزوم رعایت آن تأکید شده است.

در یک دادرسی مطلوب در کنار حق بر محاکمه در مدت زمان متعارف، از اصل تناظر نیز به عنوان یکی از اصول راهبردی حاکم بر دادرسی بهره گرفته می‌شود که ایجاب می‌کند طرفین پرونده اعم از شاکی، بزه‌دیده و متهم و حتی دادستان بتوانند تمام تمهیدات لازم برای تدرک دفاع از خود یا اثبات دعوا را ارائه نمایند. هر چند بررسی این ادله نیاز به صرف وقت توسط قضات و استدلال حقوقی دارد و صدور آراء را به تاخیر می‌اندازد، اما زمینه‌ی اتقان احکام را فراهم می‌نماید.

یکی از خصایص مهم محاکم ویژه‌ی اقتصادی در ایران که تحت تاثیر رویکرد امنیت‌مدار مورد توجه واقع گردیده سرعت‌بخشی به تشریفات دادرسی و الزام کارگزاران عدالت کیفری در شتاب‌دهی به فرآیند دادرسی می‌باشد. یکی از پرونده‌های اقتصادی که در سالیان اخیر بسیار بحث برانگیز بوده و انتقاداتی نیز توسط حقوق‌دانان بر دادنامه‌های صادره وارد گردیده پرونده‌ی متهم آقای ت بوده که شعبه‌ی دوم دادگاه ویژه‌ی رسیدگی به جرایم اخلال‌گران و مفسدان اقتصادی طی دادنامه‌ی ۹۷۰۹۹۷۷۸۰۷۲۰۰۰۲ مورخ ۱۳۹۷/۰۷/۱۱ در خصوص اتهام متهم دایر بر افساد فی الارض از طریق سردستگی و تشکیل شبکه‌ی فساد اخلال در نظام اقتصادی و ارزی و پولی کشور با انجام معاملات غیر قانونی و غیر مجاز ارز و سکه و قاچاق عمده‌ی ارز، حکم بر محکومیت به مجازات اعدام صادر نموده که با فرجام‌خواهی متهم شعبه‌ی ۴۱ دیوان عالی کشور نیز طی دادنامه‌ی شماره‌ی ۹۷۰۹۹۷۰۹۲۵۶۰۰۳۲۴ مورخ ۱۳۹۷/۰۷/۲۹ حکم بدوی را عیناً تایید نمود و حکم اعدام نیز در مورخ ۱۳۹۷/۰۸/۲۳ اجرا گردید. این فاصله‌ی بسیار اندک از زمان جلسه‌ی محاکمه تا قطعیت حکم اعدام و اجرای مجازات، ناشی از اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا در پاسخ‌گزینی و پاسخ‌دهی نظام عدالت کیفری به بزهکاری متهم اصلی این پرونده می‌باشد.

از یک طرف با توجه بر اهمیت خاص جرایم اقتصادی کلان و پیامدهای سوء این معضل بر امنیت اقتصادی کشور و حفظ جنبه‌ی بازدارندگی و ارعاب‌آور و سزاگرایی حقوق کیفری و پیشگیری کیفری از ارتکاب جرم توسط بزهکاران احتمالی و جلب اعتماد مردم به دستگاه قضایی و رهایی از فشار افکار عمومی و رسانه‌ها، رسیدگی با شتاب به جرایم اقتصادی توجیه می‌شود، چراکه اطاله‌ی دادرسی اثر بخشی احکام دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی را کاهش

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۶۹ |

می‌دهد. از طرفی دیگر شتاب‌زدگی در غالب موارد منجر به تحدید حقوق دفاعی بزهکاران اقتصادی و کاهش کیفیت دادرسی و اثر بخشی بهتر احکام صادره می‌گردد. افزایش بیش از حد در توجه به نتیجه‌گرایی موجب نابسامانی در آراء محاکم ویژه‌ی اقتصادی گردیده است. بنابراین، موضوع کیفیت دادرسی جرایم اقتصادی نباید فدای سرعت و شتاب‌زدگی غیرمعمول در فرآیند رسیدگی شود و مراجع رسیدگی کننده را از اصل احقاق حق و اجرای عدالت قضایی دور نماید.

۱-۵. سلب حق اعتراض

از جلوه‌های مهم دیگر آیین دادرسی کیفری امنیت‌گرا در قبال بزهکاری اقتصادی در نظام عدالت کیفری سلب حق اعتراض (تجدید نظر - فرجام) از احکام محکومیت می‌باشد. در مورد حق بر تجدیدنظرخواهی دو دیدگاه کلی وجود دارد. برخی آن را مغایر با اصل قطعی بودن احکام تلقی کرده و در مقابل بسیاری از حقوقدانان به لحاظ امکان وقوع اشتباه در قضات و دادرسان، وجود این حق را امری لازم و ضروری تلقی کرده اند (جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۲۰). در حال حاضر در اکثر نظام‌های حقوقی، حق بر تجدیدنظرخواهی و دو درجه‌ای بودن رسیدگی‌ها از حقوق بنیادین بشری و از جلوه‌های برقراری دادرسی منصفانه به شمار می‌رود.

قانونگذار با درک اهمیت این حق در فرآیند دادرسی، در ماده‌ی ۴۲۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، صرفاً در جرایم مستوجب مجازات درجه‌ی هفت و هشت یا دیه و ارش کمتر از یک دهم دیه‌ی کامل، اصل دو درجه‌ای بودن رسیدگی‌های کیفری را پذیرفته ولی در سایر موارد این حق بنیادین را مورد پذیرش قرار داده است. لیکن سلب حق اعتراض از محکومین جرایم اقتصادی به موجب آیین دادرسی کیفری آیین‌نامه‌محور که غالباً شامل محکومیت‌های سنگین مانند حبس‌های طولی‌المدت، مصادره‌ی اموال، جزای نقدی و... می‌شود، مبتنی بر رویکردهای سخت‌گیرانه در راستای اصل فوریت در دادرسی، حتمیت و قطعیت در اجرای سریع احکام، و برخورد قاطع با مرتکبان این جرایم توجیه می‌گردد. ولی نادیده گرفتن حق اعتراض از محکومان جرایم اقتصادی در مغایرت صریح با اصل برائت

نیز می‌باشد، هر چند برخی از حقوق‌دانان، دامنه‌ی اصل فوق را ناظر بر سه مرحله‌ی تحقیقات مقدماتی نزد ضابطین، دادسرا و رسیدگی در دادگاه بدوی می‌دانند (آشوری، ۱۳۹۳: ۴۳). به نظر یکی از آثار مهم تجدیدنظرخواهی، اثر تعلیقی آن می‌باشد که به موجب این اثر، تصمیم بدوی تا تعیین تکلیف قطعی موضوع در دادگاه بالاتر یا قبل از انقضای موعد تجدیدنظر به مرحله‌ی اجرا در نمی‌آید و در حقیقت این مرحله ادامه‌ی فرآیند عدالت کیفری محسوب می‌شود و شامل حقوق مربوط به دادرسی عادلانه و منصفانه مانند حق بر دسترسی به دادگاه مستقل و بی‌طرف، رعایت آیین قانونی، محاکمه‌ی سریع، علنی و با برابری سلاح‌ها و داشتن وکیل است (فضائلی، ۱۳۹۴: ۴۵۷). حق دفاع متهم تا زمان قطعیت حکم محکومیت صادره ادامه دارد، چون هر آن، ممکن است که پس از اعتراض به رأی نخستین محکومیت صادره نقض و برائت حاصل شود (موزن‌زادگان و بیات، ۱۳۹۹: ۶۴).

۲. آثار و پیامدهای رویکرد امنیت‌گرا در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی

هر رویکرد به اقتضای طبع و شاخصه‌ها و اهداف خود متفاوت از رویکردهای دیگر می‌باشد. این تمایز در حقیقت به تقابل «قدرت و آزادی» مربوط است که در سازمان‌دهی اصول راهبردی و مدیریت عدالت کیفری نیز نفوذ پیدا کرده و در حوزه‌ی آیین دادرسی کیفری این سامان‌دهی بعضاً به سمت تضمین حداکثری حقوق متهم و بعضاً به سمت حفظ امنیت جامعه و اقتدار حاکمیت صورت می‌گیرد و معیار نیز دوری یا نزدیکی نظام دادرسی به موازین حاکم بر الگوی جهانی دادرسی منصفانه است.

آیین دادرسی کیفری دو هدف را دنبال می‌کند: یکی اعاده‌ی نظم لطمه‌دیده از جرم از طریق سازمان‌دهی نهادهای عدالت کیفری، و دیگری حفظ حقوق و آزادی‌های اساسی افراد از طریق تنظیم واکنش جامعه در برابر بزهکاری. این دو هدف به یک اندازه اهمیت دارند و ایجاد تعادل میان آن دو و وضع قوانینی در جهت نیل به هر دو، هدف واحدی است که در آیین دادرسی کیفری دنبال می‌شود (خالقی، ۱۴۰۱: ۲۳). اتخاذ راهبردهای امنیت‌مدار در آیین دادرسی کیفری ناظر بر جرایم اقتصادی در ایران، آثار و پیامدهای متعددی به همراه داشته است که بدون توجه به آن‌ها نمی‌توان به درک درستی از موفقیت یا شکست احتمالی

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۷۱

این رویکرد رسید. در بحث زیر ما با توجه بر رویه‌ی قضایی به تحلیل برخی از مهمترین آثار و پیامدهایی حاکمیت راهبرد امنیت‌گرا در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی در نظام عدالت کیفری ایران می‌پردازیم.

۱-۲. تحدید حق دفاع متهم

مهمترین پیامد اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا در رسیدگی کیفری به جرایم اقتصادی، تقابل آن با بایسته‌های حاکم بر دادرسی منصفانه می‌باشد. بایسته‌های منصفانه و عادلانه‌ی دادرسی، تضمینات کلی در جهت رعایت حقوق طرفین از آغاز فرآیند دادرسی تا صدور حکم و اجرای آن می‌باشد و قانونگذار همه‌ی مراجع قضایی و قضات را ملزم به رعایت آن می‌نماید (رنجبر، ۱۴۰۱: ۳۷۳). مهمترین جلوه‌ی آن در رعایت تضمینات مربوط به حقوق دفاعی متهمان می‌باشد، بطوری که هرگونه تعدی و تجاوز به آن موجب خدشه به اساس برقراری دادرسی منصفانه می‌شود. حق دفاع، مجموعه امتیازات و امکاناتی است که در یک دادرسی منصفانه لازم است تا متهم از آن برخوردار گردد و بتواند در برابر ادعایی که برخلاف اصل برائت علیه او مطرح گردیده در شرایطی آزاد و انسانی از خود دفاع نماید (وروایی و حریری، ۱۳۹۵: ۱۴۶) که مشتمل بر مصادیق متعددی می‌باشد. آیین دادرسی کیفری نیز حمایت مؤثر از حقوق و منافع و تضمین آن‌ها را بر عهده دارد (Gesens, 2006: 108). علی‌رغم چنین تاکیداتی، سیاست‌گذاران جنایی کشور، در فرآیند دادرسی برخی از جرایم اقتصادی تحت تاثیر رویکرد امنیت‌گرا اقدام به اعمال محدودیت در حقوق دفاعی متهمان نموده‌اند. این محدودیت‌سازی گاه در قالب قانونگذاری و گاه از رهگذر تدابیر اجرایی و اقدامات عوامل اجرایی انجام می‌شود (توجهی و دهقانی، ۱۳۹۲: ۱۵).

در سال‌های اخیر با امنیت‌مدار شدن آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی برخی از مهمترین تضمینات حاکم بر دادرسی منصفانه با محدودیت مواجه گردیده و موجبات تحدید حق دفاع متهمان اقتصادی را در عمل فراهم نموده است. نمود عینی آن را می‌توان در اعمال محدودیت در فراهم نمودن تسهیلات و تمهیدات دفاعی برای متهمان این جرایم، از جمله حق دسترسی به وکیل مدافع مستقل ملاحظه کرد.

متولیان نظام عدالت کیفری در آیین دادرسی کیفری با رویکرد امنیت‌گرا، مدل دادرسی مطلوب را همان مدل کنترل جرم می‌دانند. این رویکرد در تعارض میان حقوق متهم و جامعه قرار گرفته و تلاش نظام عدالت کیفری بطور چشمگیری صرف دستگیری سریع متهمان و محکوم کردن آن‌ها می‌گردد و راهبرد اصلی این الگو، تأمین امنیت به واسطه‌ی شدت عمل کیفری و نقض موازین دادرسی منصفانه است (قیانچی و دانش‌ناری، ۱۳۹۱: ۱۶۹). برخی معتقدند که هرگونه نادیده انگاشتن حقوق اصحاب دعوا می‌تواند بسترساز عدول یا نقصان در دادرسی عادلانه باشد (شاملو و مرادی، ۱۳۹۲: ۱۱۸). در مقابل، برخی با شمردن اصولی مانند حتمیت در اجرای مجازات‌ها، افزایش میزان بهره‌وری قضایی از طریق تسریع در فرآیند دادرسی، ایجاد یکپارچگی از طریق استقلال، بی‌طرفی، نفوذناپذیری و تجربه و تخصص قضات، تشکیل دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی در کشور بر اساس رویکرد امنیت‌مدار را نقطه‌ی عطفی در مبارزه با جرایم و مفساد اقتصادی تلقی کرده و عدول از بایسته‌های حاکم بر دادرسی منصفانه را فاقد ایراد دانسته‌اند (قهرمانی و سایبانی، ۱۳۹۸: ۲۱۴). به نظر می‌رسد نادیده گرفتن بایسته‌های حاکم بر دادرسی منصفانه در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی بر مبنای رویکردهای امنیت‌گرا توجه چندانی نداشته باشد. در متن موافقت مقام معظم رهبری با استجازه‌ی رئیس وقت قوه‌ی قضائیه نیز به سه مولفه‌ی کلیدی و اساسی عادلانه بودن رسیدگی‌ها، سرعت بخشی به فرآیند دادرسی و اتقان احکام صادره پرداخته شده است. علی‌رغم تشخیص مقام معظم رهبری با ضرورت برخورد قاطع با بزهکاران اقتصادی، رعایت بایسته‌های حاکم بر دادرسی منصفانه از نظر ایشان مغفول نمانده و بر لزوم رعایت آن تأکید نموده‌اند. از سوی دیگر، عدول از راهبردهای ناظر بر دادرسی منصفانه امری استثنایی بوده و منوط به حصول شرایط اضطراری و فوق‌العاده در کشور و نیازمند به تصویب قانون می‌باشد. بنابراین، با توسل به رویکردهای امنیت‌مدار نمی‌توان در فرآیند دادرسی بزهکاری اقتصادی بایسته‌های حاکم بر دادرسی منصفانه را تعلیق و یا از آنها عدول نمود.

۲-۲. عدم انسجام در نظام دادرسی

بررسی الگوهای حاکم بر دادرسی کیفری موجب دسته‌بندی نظام‌مند و تبیین بهتر آن خواهد شد. پاسخ‌گذاری و پاسخ‌گزینی مناسب و متناسب به بزهکاری اقتصادی با توجه بر ویژگی‌های خاصی که بزهکاران این جرایم دارند و اغلب به صورت حرفه‌ای مرتکب جرم می‌شوند می‌طلبد که آیین دادرسی کیفری این جرایم از الگوی خاصی تبعیت نماید تا بتوان به مدلی از یک دادرسی مطلوب رسید. از آثار مهم اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی در ایران، عدم انسجام در نظام دادرسی و مشخص نبودن الگوی حاکم بر نظام دادرسی در مواجهه با این جرایم می‌باشد. در حال حاضر، علاوه بر مراجع قضایی اعم از عمومی و اختصاصی و شبه قضایی، نهادهای اداری، صنفی، انتظامی نیز در قبال بزهکاری اقتصادی صلاحیت رسیدگی دارند. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که تکثر شیوه‌های حل اختلاف در حوزه بزهکاری اقتصادی و تنوع پاسخ‌ها و فرآیندهای پاسخ‌دهی با ماهیت حقوقی متفاوت، بیشتر با هدف انتظام‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی، به ویژه بنگاه‌ها، شرکت‌ها، پایان دادن به اخلاف ناشی از جرم یا تخلف بدون ایجاد اختلال در نظام اقتصادی، کارآفرینی و ترمیم خسارات مادی وارده، اعاده به وضع پیش از ارتکاب جرم و تخلف اقتصادی و استرداد اموال توجیه می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۷: ۴۶۵).

حقوق کیفری چه در بُعد ماهوی و چه در بُعد شکلی آن از کارکردهای سنتی خویش فاصله گرفته و افتراقی شدن یا افتراقی‌سازی سیاست جنایی حکایت از پیچیده‌تر و متنوع‌تر شدن جوامع بشری از نظر علمی، فرهنگی، و اقتصادی دارد که به نوبه‌ی خود موجب تنوع جرایم، مرتکبان و موقعیت‌ها یا وضعیت‌های پیش‌جنایی، آماج‌ها و قربانیان جرم شده است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۹: ۵۹). بنابراین، افتراقی‌سازی عدالت کیفری به عنوان یک راهبرد رهگشا شناسایی گردیده است. سپس، در جایگاه یک اصل در سپهر عدالت کیفری گسترانیده شده تا با پیش‌بینی مقررات، ساختارهای رسیدگی خاص به شماری از پدیده‌ها پاسخ دهد (نیازپور، ۱۴۰۱: ۳۵۵). بدینسان، عصر بکارگیری آیین دادرسی کیفری یکسان و یکنواخت در قبال بزهکاری اقتصادی به پایان رسیده است. با توجه به تنوع، پویایی و

تخصصی شدن بزهکاری اقتصادی، بکارگیری راهبردهای افتراقی در کشف جرم، تعقیب، تحقیق، رسیدگی و اجرای احکام یک ضرورت انکارناپذیر می‌باشد. در توجیه افتراق‌سازی نیز دلایل متعددی را آورده اند. افتراقی شدن رسیدگی به جرایم اقتصادی با هدف کارآمدسازی نظام عدالت کیفری و مبارزه‌ی مؤثر با بزهکاران، رویکرد نسبتاً نو ظهوری است که در نظام حقوقی فرانسه از سال‌های گذشته دنبال شده و به تدریج کامل‌تر شده است (باباخانی، رستمی، ۱۴۰۱: ۳۴). نظام عدالت کیفری ایران علی‌رغم تمام تلاش‌های به عمل آمده، هنوز با افتراقی‌سازی کامل فاصله دارد و صرفاً جلوه‌هایی از آن را می‌توان ملاحظه کرد که غالباً متأثر از رویکرد امنیت‌گرا بوده و در عمل موجبات تشتت آراء در رویه‌ی قضایی حاکم بر محاکم ویژه‌ی اقتصادی را فراهم کرده است.

۲-۳. فقدان تخصص و تخصص‌گرایی

از پیامدهای مهم دیگر اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی، عدم تخصص در کنشگران رسمی عدالت کیفری می‌باشد که در عمل موجب کاهش کیفیت دادرسی می‌گردد. تخصص‌گرایی در رسیدگی به جرایم و پاسخ‌دهی به پدیده‌های مجرمانه از جلوه‌های حقوق کیفری مدرن بوده و توجه به مهارت و دانش در زمینه‌های خاص واجد اهمیت می‌باشد (لکی، ۱۳۹۸: ۸۰۰). بنابراین، تخصص‌گرایی یکی از مهم‌ترین راهبردها در دادرسی کیفری جرایم اقتصادی محسوب می‌شود. یکی از جلوه‌های تخصصی‌سازی، افتراقی کردن مراجع قضایی و پیش‌بینی نهادهای ویژه و سیاست‌گذاری‌های متمایز با قواعد متعارف رسیدگی به جرایم است (باباخانی، رستمی، ۱۴۰۱: ۳۶) که علاوه بر رفع اطاله‌ی دادرسی موجب اتقان احکام دادگاه‌های تخصصی می‌گردد. این محاکم اغلب از طریق بکارگیری روش‌های ساده و با رسیدگی و اتخاذ تصمیمات مناسب و متناسب و سریع در مسائلی که در دادرسی دارای پیچیدگی هستند کارآمدی قابل قبول‌تری دارند (Gramckow and Walsh, 2013: 6). به عنوان مثال، در کشور فرانسه از زمان تصویب قانون اوت ۱۹۷۵، در قلمرو صلاحیت دادگاه تجدیدنظر استان یک دادگاه استان تاسیس شده است که به صورت اختصاصی برای تحقیق و صدور حکم در مورد جرایم اقتصادی و

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۷۵ |

مالی صلاحیت رسیدگی دارد و پرونده‌های ارجاعی به این دادگاه بسیار پیچیده و تخصصی می‌باشند و برای صدور حکم به آموزش‌های تخصصی نیاز دارند (خدائیان چگینی، پیشین: ۱۷۵).

رویکرد امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری ایران در حوزه‌ی بزهکاری اقتصادی، بر ملاحظات علمی پیشی گرفته و این رویکرد ابعاد مبارزه‌ی کیفری را تحت تاثیر خود قرار داده است (غلامی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰). احکام صادره از دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی نشان می‌دهند که تخصص‌گرایی در فرآیند دادرسی جرایم اقتصادی یکی از حلقه‌های مفقوده در مبارزه با بزهکاری اقتصادی محسوب می‌شود. البته بسیاری از این ایرادات در نظام حقوقی کشور به خلاءهای تقنینی در حوزه‌ی دادرسی جرایم اقتصادی باز می‌گردد. در حال حاضر علی‌رغم تمامی تلاش‌های به عمل آمده عملکرد محاکم ویژه‌ی اقتصادی در مبارزه با بزهکاران اقتصادی چندان رضایت‌بخش نیست و حکایت از عدم توجه کافی متولیان نظام عدالت کیفری به اصل تخصصی‌سازی آیین دادرسی کیفری در این حوزه داشته و در عمل موجب بروز چالش‌ها و نابسامانی‌های متعدد در رسیدگی کیفری به جرایم اقتصادی گردیده است.

نتیجه

آیین دادرسی کیفری حاکم بر بزهکاری اقتصادی ایران، در سالیان اخیر، با لحاظ نمودن حقوق کیفری دشمن‌مدار رویکرد امنیتی به خود گرفته است. اتخاذ رویکرد امنیت‌گرا در آیین دادرسی کیفری جرایم اقتصادی پیامدهای متعددی از قبیل عدم انسجام در نظام دادرسی، نادیده گرفتن موازین حاکم بر دادرسی منصفانه، تحدید حق دفاع متهمان و فقدان تخصص‌گرایی در کنشگران رسمی عدالت کیفری را به دنبال داشته است. نقد و بررسی عملکرد دادگاه‌های ویژه‌ی اقتصادی نشان می‌دهد که اتخاذ رویکرد امنیت‌مدار در فرآیند دادرسی این جرایم تاثیرگذاری چندانی بر کاهش بزهکاری اقتصادی نداشته و منطبق با واقعیات حاکم بر اقتصاد کشور نمی‌باشد.

تصویب قانونی به روز و منطبق با نیازهای کشور از ضروریات می‌باشد و می‌طلبد که صاحب‌نظران علوم جنایی اقدام به آسیب‌شناسی سیاست‌های کیفری اعمال‌شده بپردازند و حاصل این مطالعات و راهکارهای به دست آمده در اختیار سیاست‌گذاران تقنینی و قضایی قرار گیرد تا با استفاده از یافته‌های علمی، ضمن هماهنگی با یکدیگر، اقدام به تصویب قانونی همه‌جانبه‌نگر در زمینه‌ی آیین دادرسی کیفری ویژه‌ی جرایم اقتصادی کنند تا در نهایت رسیدگی کیفری به این جرایم در پهنه‌ی سیاست جنایی کشور مبتنی بر استانداردهای مورد قبول باشد. پیشنهاد برخی راهکارها برای برون‌رفت از چالش‌ها و پیامدهای رویکرد امنیت‌گرا تا حدودی می‌تواند رهگشا باشد، از جمله:

- فرآیند رسیدگی کیفری به جرایم اقتصادی به صورت کامل تخصصی و با بهره‌گیری از قضات صاحب تجربه در پرونده‌های اقتصادی و با در اختیار قرار داشتن ضابطان متخصص و کارشناسان خبره در حوزه‌های مختلف امور اقتصادی، پولی - بانکی باشد و نیازهای کارشناسانه‌ی پرونده‌های اقتصادی را به صورت فوری و دقیق پاسخ دهد. با طراحی نظام واحد در جهت ارتباط دستگاه‌ها و نهادهایی که اطلاعات مالی متهمان را در اختیار دارند فرآیند کشف، تعقیب و رسیدگی پرونده‌های اقتصادی تسهیل و تسریع گردد.

- در فرآیند دادرسی، بایسته‌های حاکم بر دادرسی منصفانه نسبت به متهمان جرایم اقتصادی مورد لحاظ قرار گیرد. از جمله حق دسترسی آزادانه به خدمات و کیل انتخابی فراهم شود و تمامی احکام صادره از دادگاه‌های اقتصادی قابلیت تجدیدنظر و فرجام‌خواهی را داشته باشند.

- پژوهشگاه قوه‌ی قضائیه با دعوت از استادان، قضات و وکلای صاحب تجربه‌ی عملی در پرونده‌های اقتصادی، جلسات نقد رای برگزار نماید. تا نکات ضعف و قوت احکام صادره مورد بررسی علمی قرار گیرد و پس از جمع‌بندی، نتایج جهت تقویت اتقان احکام صادره در اختیار قضات قرار گیرد تا رویه‌ی قضایی پویاتر شود.

منابع

الف. فارسی

- آشوری، محمد و مندنی، احمد، (۱۳۹۷)، «تحلیل سیاست جنایی امنیت‌مدار در پرتو اصول اخلاقی و موازین حقوق بشری»، فصلنامه‌ی پژوهش‌های اخلاقی، دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۱.
- آشوری، محمد، (۱۳۹۳)، عدالت کیفری ۲، مجموعه مقالات، چاپ دوم، تهران، انتشارات دادگستر.
- آقای جنت مکان، حسین، (۱۳۹۶)، حقوق دادرسی عادلانه و منصفانه (دادگرانه) با تاکید بر قانون آیین دادرسی کیفری ایران، چاپ اول، تهران، نشر جنگل.
- آیت، علیرضا و پاکزاد، بتول و عالی پور، حسن و صابر، محمود، (۱۳۹۸)، «توجیه رسیدگی افتراقی برای جرایم اقتصادی: تهدید جرم یا خطر مرتکب»، فصلنامه‌ی پژوهش حقوق کیفری، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۲۸.
- ایمانی، میثم، فرهود، یزدالله طاهری نسب، سید یزدالله، (۱۴۰۱)، «مفهوم شناسی جرایم اقتصادی و راهبردهای مقابله با آن درسیاست کیفری ایران و فرانسه»، فصلنامه‌ی تحقیقات حقوقی بین‌المللی، دوره‌ی ۱۵، شماره‌ی ۵۷.
- بابا خانی، عرفان، رستمی، هادی، (۱۴۰۱)، «رسیدگی افتراقی به جرایم اقتصادی در حقوق ایران و فرانسه»، فصلنامه‌ی پژوهش حقوق اسلام و غرب، دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۳۱.
- برنجی اردستانی، مرجان، (۱۳۸۹)، «آثار امنیت‌گرایی در حقوق ایران و آمریکا»، پژوهشنامه‌ی نظم و امنیت انتظامی، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۳.
- توجهی، عبدالعلی و دهقانی، علی، (۱۳۹۲)، «در جدال امنیت‌گرایی و دادرسی منصفانه»، فصلنامه‌ی پژوهش حقوق کیفری، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۳.

- توحیدخانه محمد صدر، (۱۳۹۲)، حقوق در چنبره‌ی «دشمن» از سیاست امریکایی «جنگ با ترور» تا نظریه‌ی آلمانی «حقوق کیفری دشمنان» در تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقالات، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ دوم، تهران، نشر میزان.
- تدین، عباس، باقری نژاد، زینب، (۱۳۹۰)، «تضمین دادرسی منصفانه در پرتو اصل مشروعیت تحصیل ادله‌ی کیفری»، فصلنامه‌ی تحقیقات حقوقی، دوره ۱۴، شماره ۵۳.
- خالقی، علی، (۱۴۰۱)، آیین دادرسی کیفری، جلد اول، چاپ چهل و ششم، تهران، انتشارات شهر دانش.
- خالقی، علی، (۱۴۰۱)، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، چاپ چهل و پنجم، تهران، انتشارات شهر دانش.
- خدایان چکینی، ذبیح‌الله، (۱۳۹۱)، «بررسی تطبیقی نهادهای نظام عدالت کیفری فرانسه و ایران در مقابله با جرایم اقتصادی»، مجله‌ی مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره ۴، شماره ۲.
- رستمی، هادی، (۱۴۰۰)، «سیاست جنایی بخشنامه‌مدار در فرآیند دادرسی کیفری»، فصلنامه‌ی مجلس و راهبرد، دوره ۲۸، شماره ۱۰۸.
- رستمی، هادی، (۱۴۰۱)، آیین دادرسی کیفری، چاپ دوم، تهران، نشر میزان.
- رنجبر، حسین، (۱۴۰۱) بایسته‌های بنیادین دادرسی منصفانه در مراحل آیین دادرسی کیفری، در حقوق کیفری پویا (مجموعه مقاله‌ها در پاسداشت استاد دکتر محمدعلی اردبیلی) به کوشش نسرین مهرا و امیر حسن نیازپور، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
- دلماش مارتی، میری، (۱۳۹۲) «پارادایم جنگ علیه جرم، مشروع ساختن امر غیر انسانی»، ترجمه: روح‌الدین کرد علیوند، تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقاله‌ها)، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، جلد اول، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
- دبیرزاده، الهه، (۱۳۹۸)، مدل‌سازی در دادرسی‌های کیفری بر مبنای قدرت و آزادی، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.
- شاملو، باقر، مرادی، سعید، (۱۳۹۳)، «تحدید تضمینات دادرسی عادلانه در پرتو امنیت‌گرایی در جرم پول‌شویی»، مجله‌ی حقوقی د/دگستری، دوره ۷۷، شماره ۸۱.

امنیت‌گرایی و تحدید حقّ دفاع متهم در جرایم اقتصادی...؛ سیفی و نوظهور | ۷۹ |

شریفی، عبدالحمید و شیدائیان، مهدی، (۱۳۹۶)، «الزامات تساوی سلاح‌ها در رفتار دادستان و متهم، با نگاهی به جرایم اقتصادی»، فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی علوم اجتماعی، ویژه‌نامه‌ی پیشگیری از جرم و حقوق، دوره‌ی ۱۱، شماره‌ی ۱۱.

طاهری، سمانه، (۱۳۹۲)، سیاست کیفری سخت‌گیرانه، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
غلامی، حسین و گلدوست جویباری، رجب و باوی، علیرضا، (۱۳۹۹)، «آسیب‌شناسی سیاست کیفری ایران در حوزه‌ی جرایم اقتصادی»، فصلنامه‌ی تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، دوره‌ی ۱۶، شماره‌ی ۱.

غلامی زرینی، محسن، غلامی، حسین، (۱۳۹۰)، «حقوق شهروندی در فرآیند عدالت کیفری ایران»، فصلنامه‌ی دانش انتظامی، دوره‌ی ۱۳، شماره‌ی ۳.

فضائلی، مصطفی، (۱۳۹۴)، دادرسی عادلانه محاکمات کیفری بین‌المللی، چاپ سوم، تهران، انتشارات شهر دانش.

قپانچی، حسام و دانش‌ناری، حمیدرضا، (۱۳۹۱)، «الگوهای دوگانه فرآیند کیفری کنترل جرم و دادرسی منصفانه»، مجله‌ی آموزه‌های حقوق کیفری دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دوره‌ی جدید، شماره‌ی ۴.

قریشی‌زاده، میر ناصر و جمشیدی، علیرضا و رحمدل، منصور، (۱۳۹۸)، «جایگاه و موقعیت قاضی در تحقق اصول دادرسی منصفانه»، فصلنامه‌ی علمی تحقیقات حقوقی آزاد، دوره‌ی ۱۲، شماره‌ی ۴۳.

قهرمانی، مجتبی، سایبانی، علیرضا، (۱۳۹۸)، «بررسی تطبیقی دادگاه‌های ویژه مبارزه با مفاسد اقتصادی ایران با تأکید بر اصل حکمیت اجرای مجازات‌ها»، فصلنامه‌ی پژوهش حقوق کیفری، دوره‌ی ۷، شماره‌ی ۲۷.

لکی، زینب، (۱۳۹۸). مجتمع قضایی ویژه‌ی جرایم اقتصادی، دانشنامه‌ی علوم جنایی اقتصادی به کوشش امیرحسن نیازپور، چاپ دوم، تهران، نشر میزان.

مودن‌زادگان، حسنعلی و بیات، محسن، (۱۳۹۹)، «نقض حقوق دفاعی متهم در فقد تجدیدنظرخواهی پژوهشی از آراء دادگاه کیفری یک»، فصلنامه‌ی علمی دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره‌ی ۲۵ شماره‌ی ۸۹.

مهر، نسرین و حسنی، جعفر، (۱۳۹۴)، «نقدی بر مفهوم جرم اقتصادی در قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)»، نشریه علمی و پژوهشی مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دوره ۳، شماره ۳ و ۲.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۹۷)، «سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی»، مجموعه مقالات سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، به کوشش امیرحسن نیازپور، چاپ اول، تهران، نشر میزان.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۹۹)، درآمدی بر سیاست جنایی، نوشته کریستین لاررژ، چاپ هشتم، تهران، نشر میزان.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۹۱)، درباره‌ی امنیت‌شناسی (از حق بر امنیت تا حق بر تامین). دیباچه بر رضوانی، سودابه، مدیریت انسان‌مدار جرم، چاپ اول، تهران، نشر میزان.

نشاسته ریز، سهراب و مالمیر، محمود و حیدری، مسعود، (۱۴۰۰)، «از جهانی شدن تا کاربست سیاست جنایی دشمن مدار در رسیدگی به جرایم اقتصادی»، مجله‌ی حقوق پزشکی، ویژه‌نامه‌ی نوآوری‌های حقوقی، دوره ۱۵، شماره ۵۶.

نیازپور، امیرحسن، (۱۳۹۸)، آیین دادرسی کیفری اقتصادی، چاپ اول، تهران، نشر میزان. نیازپور، امیر حسن، (۱۴۰۱)، اصول دادرسی ترمیمی منصفانه، در حقوق کیفری پویا (مجموعه مقاله‌ها در پاسداشت استاد دکتر محمدعلی اردبیلی) به کوشش نسرین مهرا وامیر حسن نیازپور، چاپ اول، تهران، نشر میزان.

وروایی، اکبر و حریری، مهدی، (۱۳۹۵)، دادرسی عادلانه و منصفانه، چاپ اول، تهران، نشر آریاداد.

وطنی، امیر، نرگسیان، امیر، (۱۳۹۷)، «اصل رسیدگی در مدت معقول در فرآیند کیفری»، فصلنامه‌ی دیدگاه‌های حقوقی قضایی، دوره ۲۴، شماره ۸۴.

References

Acnouri, Mohammad, (2015), *Lasustice Penale (Les Articles) 2 en edition*, Tehran, Dadgos tar publication.

- Croall, Hazel:(1999) Invisible crimes, their victims and their regulation, white-collar crime: an overview and Discussion, Macmillan Press LTD
- Gassin-raymond (2006) Considération sur Le but de la procédure pénale. in mélange en l'honneur de JeanPradel, Ed culjas, septembre
- Gramckow, H., and B. Walsh. (2013). Developing Specialised Court Services: International Experiences and Lessons Learned. Justice and Development Working Paper 81946. Washington, DC: World Bank Legal Vice Presidency-p6
- Kofele Kale, Ndiva (2012), Combating Economic Crimes: Balancing Competing Rights and Interests in Prosecuting the Crime of Illicit Enrichment, First Published, London and New York: Routledge
- Martinson, Robert, (1974) "What Works? Questions and answers about prison reform". The Public Interest,
- Saris, Patti B. (2015) "The Economic Crime Guideline Amendments
- Sjogren Hans & Goran. Skogh. (2004) "New Perspectives on Economic Crime", Edward Elgar Publishing Limited. U.K.
- Tiedeman, Klaus, (1967) "Phenomenology of Economic crime" council of Europe Na, v and kukchigan, marina, economic crim in russa, Kluwer

پایگاه اینترنتی

<https://eghtesadi.eadl>

Translated References Into English

- Abdoul-ali Tavajohi and Dehghani, Ali, (2012), "The Conflict between Security-Oriented Approach and Fair Trial Rules", Criminal Law Research Quarterly, Volume 1, Number 3. [In Persian]
- Ashuri, Mohammad, (2013), Criminal justice 2, collection of articles, second edition, Tehran, Justice Publications. [In Persian]
- Ayat. Alireza Pakzad, Batol. Aalipour. Hasan Saber. Mohmood. (2019). "Justifging Treatmant for Economic [In Persian]
- Crimes: The Threat of Crime or Perpetrator's Risk?" Journal of Criminal Law Research, Volume 8. Lssue28. [In Persian]
- Baba Khani, Erfan, Rostami, Hadi, (2022), "Differential Investigation of Economic crimes in Iranian and French Law", Comparative Studies on Islamic and Western Law, Volume 9, Number 31. [In Persian]

- Babakhani, Erfan. Rostami, (2022), "Differential Investigation of Economic crimes in Iranian and French Law", Journal Comparative Studies on Islamic and Western Law, Volume9, Issue31. [In Persian]
- Baranji Ardestani, Marjan, (2009), "Effects of securitization in Iranian and American law", Journal of Law and Security, Volume 3, Number 3. [In Persian]
- Bayat, Mohsen, Moazenzadegan, Hassan- Ali, (2020), "Defendants Defense Rights in the lack of substantir Appeal of the Verdict criminal". Journal Joudiciol Law views Quartarly, Volume 25, Lssue 89 [In Persian]
- Brenjirardestani, Marjan. (2010). "Security Oriented in I.R. Iran and Usa. Criminal Law", Journal. Ouaterly of order and Security Guards, Volome3 Issue3. [In Persian]
- Christine, Lazerges, {2020}. Introduction LAPolitioe Criminelle, Traduit en Person par A, H, Nadgafi, Abrandabadi, 8Edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Debirzadeh, Elaha, (2018), Modeling in criminal proceedings based on power and freedom, first edition, Tehran, Majd Publications. [In Persian]
- Delmas Marti, Miri, (2012) "Paradigm of the war against crime, legitimizing the inhumanity", translated by: Ruhuddin Kurd Alivand, Criminal Science Updates (collection of articles), under the supervision of Ali Hossein Najafi Abrandabadi, first volume, first edition, Tehran. Publication of Mizan. [In Persian]
- Delmas Marty, Mireill, (2009), The Paradigm of theWar Against Crime Legitimizing the Inhumanity,Translated by Ruhollah Kurd Alvand, Rouheddin Kordalivand,Essayson Criminal Sciences, Undr theSupervisionf A,H, Nadgafi Abrandabadi, 1Edition, Tehran, Mizan publication [In Persian]
- Fadathali, Mostafa, (2014), Fair proceedings of international criminal trials, third edition, Tehran, Shahr Danesh Publications. [In Persian]
- Fazaeli, mostafa, (2015), Fuirtrial International Criminal Proceedings, 3en edition, Tehran, shahr danesh publication. [In Persian]
- Ghahramani Mojtaba, Sayebeni, Alrza, (2019), "Comparatives tudyot Specialised anti- Corruption Courtsin Iran Underlining the principle of the Cerainty of the emeuti onof the penalties, Journal of Criminal Law Researt, Volume7. Issue27.
- Ghanad Fateme, Akbarimãod, (2017), "Security-Orieted Crminal Policy", Journal of Criminal Law Research, Volume5. Issuela18. [In Persian]

- Ghapanchi- Hesan, Daneshnary, Hamidreza, (2023), "To wo Models of Crminal Process Criminal Control Process and due process". Journal Crminal Law. Doctrines, Volume 4, Issue 4. [In Persian]
- Gholami Zarini, Mohsen, Gholami, Hossein, (2013), "Citizen Rights in Iran's Criminal Justice Process", Danesh Zamizi Quarterly, Volume 13, Number 3. [In Persian]
- Gholami, Hossein and Goldoust Joybari, Rajab and Bavi, Alireza, (2019), "Pathology of Iran's Criminal Policy in the Field of Economic Crimes", Private and Criminal Law Research Quarterly, Volume 16, Number 1. [In Persian]
- Gholami, Hossen, Bavi, Alireza, Rajabgoldoust, (2020), "Fathology of Crimibal Policy of Iran in the Field of Crimes Eeconomic", Journal Frivate and Criminal Law Research, Volume16, Lssue1. [In Persian]
- Ghoreishizadeh, Mir Nasser, Jamshidi, Alireza, Rahmded, Mansour, (2017), "The Position of The Judgei in the Realization of the Principles of Fair Trial", Journal 1401 Volume12, Lssue43. [In Persian]
- Hashemi, Seyydtlassan, (2013), The Right to afair instates of Emergeniees (On Intemational Instruments): 1nd edition, Tehran, Majud publication. [In Persian]
- Hassani, Jafar, Mehra, Nasrin, (2013), "Critiques on the Concept of "Eeconomic Crimejs" in the Isamic Penal Code of Iran", Journal Criminal Law and Crimino Logg Studies- Volume2, Lssue2-3. [In Persian]
- Khaleghi, Ali, (2022), Criminal Procedure Code, first volume, forty-sixth edition, Tehran, Shahr Danesh Publications. [In Persian]
- Khodaelan Chegeni, Zebihullah. (2012). "A, Comparalitive Consideration of The Crminal Justice Systems of France Iran in Confrontation With Economical crimes. Journal legal Studies", Journal of Scolial Sciences and Humanities of shirazunvshiraz erity university, Volume 4, Issue.2 . [In Persian]
- Khodaian Chekini, Zabihullah, (2012), "Comparative study of French and Iranian criminal justice system institutions in dealing with economic crimes", Journal of Legal Studies of Shiraz University, Volume 4, Number 2. [In Persian]
- Kohermani, Mojtabi, Saibani, Alireza, (2018), "Comparative study of Iran's special courts to fight against economic corruption with an emphasis on the principle of wisdom in the execution of punishments", Criminal Law Research Quarterly, Volume 7, Number 27. [In Persian]
- Laky, Zeynab, (2019), Special judicial complex for economic crimes 'Encyclopedia of Economik Siences 'Under the Supervision of

- A.H.Niazpour, Second 2 edition, Tehran, Mizan publication. . [In Persian]
- Mehra, Nasreen and Hosni, Jafar, (2014), "Criticism on the concept of economic crime in the Islamic Penal Code (approved 2014)," Scientific and Research Journal of Criminal Law and Criminology Studies, Volume 3, Number 3 and 2. [In Persian]
- Mondani, Eslam Mohammad, Ashouri. (2010) "Security Policy Analysis in The Light of Human Rights". Journals Ethcal Research, Volume 9. Lssue1 [In Persian]
- Mouzenzadegan, Hassan Ali and Bayat, Mohsen, (2019), "Violation of the defense rights of the accused in the absence of a research appeal from the judgments of the First Criminal Court", Scientific Quarterly of Judicial Law Perspectives, Volume 25, Number 89. [In Persian]
- Mr. Jannett Makan, Hossein, (2016), fair and just trial rights with an emphasis on Iran's criminal procedure law, first edition, Tehran, Jangal Publishing. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein, (2012), about security studies (from the right to security to the right to security). Diabche Bar Rizvani, Soudabeh, Human-Oriented Crime Management, First Edition, Tehran, Mizan Publishing House. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein, (2019), an introduction to criminal policy written by Christian LARGERGE eighth edition, Tehran, Mizan publishing house. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, Alihossein, (2017), criminal policy against economic delinquency, a collection of articles on criminal policy against economic delinquency, by Amirhassan Niazpour, first edition, Tehran, Mizan publishing house. [In Persian]
- Najafi, Aberand, abadi, Ali Hossen, (2018), The Criminal Policy in the Field of Economic Griminality Complet by Amir Hasan Niazpour, 1nd edition, Tehran, Mizan Publication. [In Persian]
- Natshe Riz, Sohrab and Malmir, Mahmoud and Heydari, Masoud, (2021), "From globalization to the application of enemy-oriented criminal policy in dealing with economic crimes", Journal of Medical Law, Special Issue of Legal Innovations, Volume 15, Number 56. [In Persian]
- Neshasteriz, Sohrab, Malmir, Mohmoudm, Heidri, Masod, (2021), "From "Globalization" to Application of "Enemy criminal Law" in Investing Economic Crims". Journal Medical, Law, 2021, Legal Innovation, Volume15 Lssue 56. [In Persian]

- Niazpour, Amir Hassan, (2022), principles of fair restorative proceedings, in dynamic criminal law (a collection of articles under the supervision of professor Dr. Mohammad Ali Ardabili) by Nasrin Mehra and Amir Hassan Niazpour, first edition, Tehran, Mizan Publishing House [In Persian]
- Niazpour, Amirhasan, (2018), Economic Criminal Procedure Code, first edition, Tehran, Mizan publishing house. [In Persian]
- Niuzpor, Amir, Hassan, (2019), The Economic Criminal procedure 1nd edition, Tehran, Mizan, publication. [In Persian]
- Pakniat, Mostafa, (2017). Differentiation of Criminal Procedure, 1nd edition, Tehran Mizan Publiction [In Persian]
- Qapanchi, Hossam and Danesh Nari, Hamidreza, (2017), "Dual models of the criminal process of crime control and fair trial", Razavi University of Islamic Sciences' Journal of Criminal Law Doctrines, new edition, number 4. [In Persian]
- Qureshizadeh, Mir Nasser and Jamshidi, Alireza and Rahmadal, Mansour, (2018), "The position and position of the judge in realizing the principles of fair proceedings", Azad Legal Research Quarterly, Volume 12, Number 43. [In Persian]
- Ranjbar, Hossein, (2022) The fundamental requirements of a fair trial in the stages of criminal procedure, in dynamic criminal law (a collection of articles under the supervision of Dr. Mohammad Ali Ardabili) by Nasrin Mehra and Amir Hassan Niazpour, first edition, Tehran, Mizan Publishing. [In Persian]
- Rostami, Hadi, (2021). "The criminal policy of directives in the process of criminal proceedings", Majles and Strategy Quarterly, Volume 28, Number 108. [In Persian]
- Rostami, Hadi, (2022), Code of Criminal Procedure, second edition, Tehran, Nesharmizan. [In Persian]
- Rostami, Hadi,(2021),Directive Criminal Policy in the Process of Criminal Proceedings, Journal of Maglis and Rahbord, Volume28, Lssue108 [In Persian]
- Rostami, Hadi,(2022),Criminal Procedure,21Edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Shamlou, Baqer, Moradi, Saeed, (2013), "Determining fair trial guarantees in the light of securitization in the crime of money laundering", Judiciary Law Journal, Volume 77, Number 81. [In Persian]
- Shamlu, Bagher, Mordi, Majid, (2014). "Restrictions Against Fair Trial Cuaratees in The Light of Security- Oriented Approach to Money

- Laundering”Ze, Journal The Judiciarys, Law, Volume11. Lssue81. [In Persian]
- Sharifi, Abdal He med, Sheidaeian, Mehdi, (2019), “Requirements for Equality of Arm s in the on duct of the Prosecutor and the Accused, Looking at Eeconomic Crimes”, Journal of Social Sciencese, Voleme11, Lssue36. [In Persian]
- Sharifi, Abdulhamid and Shidaiyan, Mehdi, (2016), "Requirements of equality of arms in the behavior of the prosecutor and the accused, with a view to economic crimes", scientific and research quarterly of social sciences, special issue of crime prevention and law, volume 11, number 11. [In Persian]
- Taheri, Samane (2013), Punitive Penal Poliey, 1 Edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Tavajohi, Abdoulali, Dehgani, Ali. (2013). “The Conflict The between Security- Oriented and Fair Tral Rules”, Journal of criminal, Law Research, Volume1. Lssue3. [In Persian]
- Tawhidkhane Mohammad Sadr, (2012), Laws in the circle of "enemy" from the American policy of "War on Terror" to the German theory of "Criminal Laws of Enemies" in the latest criminal sciences (collection of articles, under the supervision of Ali Hossein Najafi Abrandabadi, 2nd edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Varvaei, Akbar, Mehdi, Hariri, (2016), Fair and Equitable Trial, 1nd edition, Tehran Aria dad publication [In Persian]
- Varwai, Akbar and Hariri, Mahdi, (2016), fair and just proceedings, first edition, Tehran, Arbadad Publishing. [In Persian]
- Watani, Amir, Nargesian, Amir, (2017). “The principle of investigation within a reasonable time in criminal proceedings”, Judicial Legal Perspectives Quarterly, Volume 24, Number 84. [In Persian]
- Ranjbae,Hossein,(2022),The Funfamental Requirments of Fair trial in the Stages of Criminal Procedure, Penal Law in Movement, Essays inhonor of Professor M,A.Ardebili, Under thrauspices ofN,Mehra, A,H,Niazpour, 1Edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Aghaei Janatmakan, Hossein, (2018), Fair Trial in Iranian Criminal Procedure, 1 edition Tehran, Jangal publication. [In Persian]
- Ashuri, Mohammad and Mandani, Ahmed, (2017), "Analysis of security-oriented criminal policy in the light of moral principles and standards of human rights", Ethical Research Quarterly, Volume 9, Number, 1._ [In Persian]

- Dabirzade, H Elahe (2018), Modelling in Criminal Procedures Based on Power and Freedom, 1st edition, Tehran, Majud publication. [In Persian]
- Gholami Razini- Gholami Hossein. (2001). "Citizenship Rights in the Process of Iran Criminal Justice". Journal of Daneah-E-Entezami. Volume 13. Issue 3. [In Persian]
- Imani.Meysamy.Farhud.Taheri Nesab. (2022), "Conceptualization of economic crimes and strategies to deal with them in the criminal policy of Iran and France". International Legal Research, Volume 15, Issue 57. [In Persian]
- Khaleghi, Ali (2021). "Criminal Procedure". V, I. Thirty Second edition, Tehran, Shahr-danesh publication. [In Persian]
- Khaleghi, Ali (2021). "Criminal Procedure". Vol, II. Thirty Second edition, Tehran, Shahr-danesh publication. [In Persian]
- Meysam Imani, Naghmeh Farhoud, Seyyed Yazdullah Taheri Nasab, (2022), "Conceptology of economic crimes and strategies to deal with them in the penal policy of Iran and France", International Legal Research Quarterly, Volume 15, Number 57. [In Persian]
- Mohammad Sadr, Touhidkhaneh, (2009), Laws in the Enemy Torus from the American Policy of the War on Terror to the German Theory of the Criminal Law of Enemies, Essay on Criminal Sciences, Under the Supervision of A.H, Nadgafi Abrandabadi, 1st Edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Nadgafi Abrandabadi, Ali-Hossein, (2012), About Security Studies (from the Right to Security to the Right to Protect), Soodabeh Rezvani, Human-Oriented Crime Risk Management. 1st Edition, Tehran, Mizan publication. [In Persian]
- Niazpour, Amir Hassn, (2022), Principles of Fair Restorative Proceedings, Penal Law in Movement, Essays in honor of Professor M.A. Ardebili, Under the auspices of N, Mehra, A.H, Niazpour, 1st Edition, Tehran, Mizan publication [In Persian]
- Tadayyon, Abbas Bagherinejad, Zeinab, (2012), "Guarantee of Fair Trial in the Light of the Principle of Legitimacy of Obtaining Criminal Evidence". Journal of Legal Research Quarterly, Volume 14, Issue 53. [In Persian]
- Tadin, Abbas, Bagherinejad, Zainab, (2018), "Guaranteeing a fair trial in the light of the principle of legitimacy of criminal evidence acquisition", Legal Research Quarterly, Volume 14, Number 53. [In Persian]
- Tahri, Samaneh, (2012), strict criminal policy, first edition, Tehran, Mizan Publishing. [In Persian]

Vatani, Amir, Nargsian, Mohamammad, (2019), "The place of the Principle of Proceedings Within a Reasonable time in the Criminal Proceedings", The Quarterly Journal of Judicial Law Views, Volume23, Issue84. [In Persian]

استناد به این مقاله: سیفی، آناهیتا؛ نوظهور امناب، جبرائیل. (۱۴۰۲). امنیت‌گرایی و تحدید حق دفاع متهم در جرایم اقتصادی (چالش‌ها و راهکارها)، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۲(۴۴)، ۵۳-۸۸. doi: 10.22054/jclr.2024.66132.2448

Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.